

РЕЦЕНЗИЯ

от д-р Младен Цветанов Влашки, доцент в
Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“
(н.ст., име, презиме, фамилия – акад. дл. във висшето училище или научна организация)

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“

по област на висше образование 2. Хуманитарни науки,
професионално направление 2.1. Филология, докторска програма **Антична и западноевропейска литература: сравнително литературознание**

Автор: Траяна Ангелова Латева

Тема: „Репрезентации на 1920-те в литературата и киното“

Научен ръководител: проф. д.ф.н. Клео Стефанова Протохристова-Ямболиева

(акад. дл., н. ст., име, презиме, фамилия – висше училище или научна организация)

1. Общо описание на представените материали

Със заповед № РД- 22-1567 от 27.06.2025г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ (ПУ) съм определен за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема **„Репрезентации на 1920-те в литературата и киното“** за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ в област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология, докторска програма **Антична и западноевропейска литература: сравнително литературознание**.

Автор на дисертационния труд е **Траяна Ангелова Латева** – докторантка в редовна форма на обучение към катедра „История на литературата и сравнително литературознание“ с научен ръководител **проф. д.ф.н. Клео Стефанова Протохристова-Ямболиева** от ПУ „Паисий Хилендарски“.

Представеният от Траяна Ангелова Латева комплект материали на хартиен носител е в съответствие с Чл.36 (1) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ, включва следните документи:

- молба до Ректора на ПУ за разкриване на процедурата за защита на дисертационен труд;
- автобиография в европейски формат;
- протокол от катедрения съвет, свързан с докладване на готовността за откриване на процедурата и с предварително обсъждане на дисертационния труд;

- дисертационен труд;
- автореферат;
- списък на научните публикации по темата на дисертацията;
- копия на научните публикации;
- декларация за оригиналност и достоверност на приложените документи.

Докторантката е приложила 4 броя публикации. Всички документи са изрядно попълнени, и е налице пълнотекстово съдържание.

2. Кратки биографични данни за докторанта

От представената от докторантката биография става видно, че нейната ориентация към хуманитаристиката, и по-специално към литературата, е трайна още от ученически години – завършила е средно образование в Хуманитарна гимназия „Св. Св. Кирил и Методий“, Пловдив; от 2014 е свързана с Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ първоначално като студентка със завършена бакалавърска степен с квалификация по езиковедски и литературоведски дисциплини и придобита квалификация като специалист по български език и литература (Защитена дипломна работа на тема „Постмодерни прочити на Вирджиния Улф“ за придобиване на образователно-квалификационна степен „бакалавър“ (специалност „Българска филология“) през 2018 г. към ПУ „Паисий Хилендарски“. Следва придобиване на магистърска степен със защитена дипломна работа на тема „Интертекстуалност и интерсемиотичност в романите на Иън Макюън“ (специалност „Актуална българистика“) през 2019 г. отново в същия университет. А от 2020 до 2023 г. е докторантка по Докторска програма „Антична и западноевропейска литература: сравнително литературознание“ към Филологическия факултет на ПУ „Паисий Хилендарски“ (редовна форма на обучение), отчислена с право на защита. Успоредно с тази образователна дейност Траяна Латева работи на хонорар от 2018 г. до днес към издателство „Летера“, Пловдив на позицията „Специалист връзки с обществеността“ и участва в Националната научна програма „Развитие и утвърждаване на българистиката в чужбина“ (2022 – 2025 г.) като част от екипа на ПУ „Паисий Хилендарски“; в дейности по програма „Еразъм +“ и разгръща като млад учен научен проект по тема на дисертацията „1920-те – литературни и филмови репрезентации“ по програма за научноизследователска дейност през 2021 г. Напълно логично за подобно кариерно развитие заема длъжността „хоноруван асистент“ по Антична и западноевропейска литература (2023 г. – 2025 г.) към Филологическия факултет на ПУ „Паисий Хилендарски“, а от април 2025 заема длъжността „асистент“ като член на катедра „История на литературата и сравнително литерату-

рознание“. Това е определено целенасочен и последователен път на образователно и кариерно развитие без отклонения, чийто закономерен етап е защитата на настоящата дисертация.

3. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Проблемът по тематиката на дисертационния труд е наистина актуален не само поради историческия развой на обществените процеси около пандемията от Ковид в световен план, но и поради обществените процеси в Р България по време и след прехода от края на XX век и началото на настоящото столетие – развитие на консуматорски манталитет, налагане не само, но предимно чрез медийни канали, на един хедонизъм, който в деветдесетте години на XX век ескалира до един цялостен девиз на поколението „Яко е да си тъп!“ и сега обществото бере плодовете от тези процеси – в него превес взимат безотговорността, егоистичните нагласи, отдаването на популярни клишета за поведение - примерно отношението към автомобили, популярна култура, опияняващи субстанции, модерни комуникативни средства е напълно сравнимо с наблюдаваните тематични акценти от 20-те години на XX век в световен мащаб. В този смисъл наблюденията върху произведения на две изкуства – литература и кино, които не само са запазили образи на протичащите в миналото сходни процеси, но в художествените рефлексии на своите автори са анализирали ставащото и са повдигали въпроси за неговото нравствено, културно и по-общо обществено оценяване, които в солидна степен могат да се четат като предупреждения пред човечеството да не повтаря едни и същи грешки в типологични моменти от своето развитие, са от значение при ориентацията на случващото се и днес около нас и са едни от важните инструменти за всеки хуманитарист в неговата дейност, особено, когато тя е свързана с образованието на подрастващите поколения. Тоест както в научно-познавателно отношение, така и в научно-приложно отношение разработената дисертационна тематика е обществено актуална. И тъкмо степените и нивата на актуалност са видими в конкретните задачи, разработени в дисертацията – в различните тематични полета, чиито параметри очевидно биват повтаряни и днес – например отношение към динамиката на живота и избягване на трайното усилие; отдаването на възбуждащи субстанции; следването на външни модели на поведение; отслабването на моралната норма; липса на ориентация спрямо бъдещето и т.н. Един пример ще ни убеди категорично в това. Ето до какво наблюдение стига докторантката след аналитичните процедури върху романа на Ивлин Уо „Унизените наши тела“: „Предусещането за задаваща се нова катастрофа оправдава липсата на устременост у младите към изграждането на трайни връзки, съобразяването с норми и правила, търсенето на устойчив център – рискът старателно граденият личен свят да премине през жесток разпад, задействан „отвън“, е твърде голям, за да бъде поеман, особено когато болката и разочарованието могат да се окажат непреодолими.“ (с. 162). Всъщност то-

ва е ключ за разбирането на цели поколения млади хора в днешните несигурни (поради липса на ориентационни ценности) времена.

4. Познаване на проблема

За да се даде категорично положителен отговор на въпроса, дали докторантката познава проблема, трябва да се проследи най-напред нейната проучвателна дейност. Тя е видна в двете приложения, които включват грижливо направени списъци на 108 литературни произведения, 133 филма и 19 сериала, които стоят в основата на разработваната тема и са създавани в период от около 100 години. Тези издирени и систематизирани произведения предполагат (а то е видно от структурната впитане на голяма част от тях в изложението) познание и направа на осъзнат избор. Това е един от подводните камъни за младите учени, който е преодолян в настоящата дисертация много добре – често липсата на ориентация (в днешно време кой ли би могъл да изчете всичко написано за около 250 произведения) води до конструктивни проблеми за дисертационния труд и до не особено ясни или балансирани резултати – при Траяна Латева поради предварителното грижливо проучване ефектът е положителен – представен е труд, който е логично изграден – структурно и композиционно; труд който след направените избори в проучвателната фаза се отдава на анализационните наблюдения, които аргументират убедително хипотезите, породени в предварителното дирене. Тъкмо съчетаването на добро познаване на контекстуалните параметри на темата с аналитичните наблюдения водят до убедителността на работата като цяло и на направените в нея изводи.

5. Методика на изследването

Избрана методика на изследването и на изложението е определено повлияна за добро от научния ръководител на докторантката. Проф. дфн Клео Протохристова въведе в България този тип проучвания на „литературни години“, които от една страна държат на контекстуалните прочити, от друга – разгръщат сравнителните процедури предвидимо в зададени параметри, а не по случайни хрумвания. Видимо е, че Траяна Латева е усвоила същината на тази методика – първоначално тя контекстуализира в обществен и исторически план причините за възникване на подобни произведения. След това проследява техните сходства и разлики, за да очертае както епохално валидираните теми, образи, оценки, така и спецификите в естетическо отношение при всеки един автор. Тези специфики винаги са наблюдавани и в перспективата на биографични документи – дневници, коментарни текстове, интервюта. В същото време тя разгръща проблематиката синхронно и диахронно и по този начин балансира умело между модите на времето си и трайните образи, които имат едва ли не митологичен статус за човешката култура. Този подход дава отражение и върху композирането на изло-

жението. След уводната част и първата контекстуализираща глава, тя ударно поставя в началото на аналитичните си наблюдения романа на Скот Фицджералд „Великият Гетсби“, който по думите на Харолд Блум има вече митологичен статус (с. 87). И което е по-важно – поради доброто познаване на изходния материал тя прави точни избори на произведения, които да анализира с оглед на наистина различните посоки на репрезентации на 1920-те години в литературата и киното – например как джазът влияе върху структурата на романите на Тони Морисън, или как киното интерпретира романи като „Великият Гетсби“ или „Унижените наши тела“ и „Завръщане в Брайнсхед“ на Уо. И не се страхува да привлече непознати за българския читател романи като „Шутовско хоро“ на Олдъс Хъксли. Казано накратко Траяна Латева провежда методиката за изследване на литературни години прецизно, с много, оставащо скрито зад изложението, познание по темата, като насочва изборите си и ги структурира така, че да получи убедителен адекватен отговор на задачите, които си поставя дисертационния труд.

6. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Както вече споменах по-горе дисертационният труд на Траяна Латева „Репрезентации на 1920-те в литературата и киното“ е плод на предварителна задълбочена и трудоемка подготовка. Затова той е и структурно добре премислен и композиционно добре изложен. С оглед и на сравнителнолитературоведската, и на интеркултурната, и на интердисциплинарната основа, които са фундамент на нейната работа, докторантката а е ограничила обхвата до английски примери (включени са и някои немски и френски образци в първата част, която задава цялостния обхват на тематиката), които анализира в две отделни глави – 1920-те в САЩ и във Великобритания. Така се е получила следната композиционна структура.

В „Увода“ тя мотивира актуалността на темата, излага кратко методическите постановки и защитава избраната структура. Цитирам, защото изложението ѝ е коректно и точно – заявеното е изпълнено както е заявено: „Без да е заложен стремеж към поднасяне на различни заглавия в справочен вид, в първата глава са открити разпознаваеми за епохата компоненти, набелязани като доминантни на базата на техните интензивни проявявания в литературата и киното“ (с. 6); „Във втората и третата част от настоящата научна разработка вниманието е насочено към няколко романи творби, написани от американски и английски автори – [...] Представителната извадка задава два ракурса към изобразяването на процесите, белязали 1920-те – поглед „отвътре“ и „отвън“ (в първия случай става дума за книги, създадени през 1920-те, а във втория – извън рамките на десетилетието)“ (с. 6); „Освен отделни наблюдения върху приемствеността между киното и литературата, очертани са възможните

пунктове на взаимодействие и между литературата и джаза чрез съотнасянето на структурните съответствия на водещия за епохата музикален жанр“ (с.7); „Двете приложения, поместени в края на труда, целят да представят в табличен вид обема и разнообразието на произведенията, репрезентирани 1920-те в литературата, киното и телевизията“ (с.7). Работата завършва със „Заключение“, в което са сумирани наблюденията и изводите в тях, и с библиография. На това място бих желал да отбележа още една положителна характеристика на работата – като всеки млад човек и Траяна Латева използва подобаващо количество източници от интернет – но при нея това са само отговорни страници, които не отстъпват по достоверност и аргументираност на публикувани като печатни източници.

В първата част са наблюдавани и контекстуализирани тематични ядра като: отгласите от Първата световна война в обществата и културите на Европа и САЩ; преходът от нямо към говорещо кино; образът на новата жена и митологията около „американците в Париж“ (прекрасно включване по темата представлява анализът на филми на Уди Алън). Чрез тези тематични ядра са разгърнати проблеми като разрухата на нравствените устои в преходни епохи, пораждането на „американската мечта“ и нейните изкривявания в различни аспекти; изместването на духовното от материалното; превръщането на живота в театрален акт; отдаването на ускорението (конкретно тематично – мястото на автомобила, телефона, грамофонната плоча, киното в културата на 20-те години на XX век); отдаването на опията – в случая алкохола (Сухият режим в САЩ е от 1920 до 1933 г.) и съответните криминални прояви, свързани с престъпването на нормата; лишеното от смисъл съществуване и не на последно място проблематиката за травмите от войната, които увреждат психиката и физиката на ветераните, което прави трудно вписването им в обществения живот – мисля, че актуалността на тази тематика и днес е ясно разбираема.

Във втората глава са анализирани в отделни подглави американската действителност през 1920-те във „Великият Гетсби“ на Ф. С. Фицджералд и музикалните референции в същия роман, както и емблематичните за епохата структурни и съдържателни съответствия между джаз и литература в романа на Тони Морисън „Джаз“. Аналитичните наблюдения тук следват тематичната матрица, зададена в първа част, което води до яснота и убедителност на аналитичните аргументи и винаги завършват с кратък внимателен авторефлексивен пасаж (вж. напр. с.119, с.149сл., в който се сумират както направените аналizationsонни процедури, така и постигнатите резултати.

В третата глава са анализирани в отделни подглави: романа „Унизените наши тела“ на Ивлин Уо по темата „Златната британска младеж“, романа „Упадък и падение“ на същия ав-

тор като социалната сатира и „Завръщане в Брайдсхед“ като преосмисляне на епохалните съдържания в спомена. Тук чрез творчеството на един автор и неговото развитие се очертава вътрешното за твореца художествено развитие на темата. Като обрамчващ финал идват последните две подглави – „3.4. Лондон през 1920-те – сцена на покварата и фалша в „Шутовско хоро“ на Олдъс Хъксли“ и 3.5. „Един ден през юни 1923 г. – „Животът и смъртта, здравият разум и лудостта“ в романа на Вирджиния Улф „Госпожа Далауей“. Те сумират тематично, естетически и оценъчно тематиката и подтемите.

Заклучението откроява на първо място „осезаемото разминаване между историческия контекст и неговото фикционализиране – докато 1920-те битуват в обществените представи като период, белязан от несдържания възторг от настъпилите дългоочаквани обновителни процеси, сродяващи го с едва ли не някакво утопично пространство на извънмерните възможности, то литературата, ангажирана с неговото художествено пресъздаване, моделира визията за него през критичния усет за негативния аспект на промените и скептицизма, породен от предусещането (или знанието) за неизбежния край на идеалистичното съществуване“ (с. 239). На второ място – нееднородни са „подстъпите към репрезентирането на десетилетието в литературата и в киното – в повечето случаи писателите не се опасяват да прибегват до сериозна проблематика, а кинодейците залагат на истории с развлекателен характер и визуално пищни образи“ (пак там.). И двете заключения са практически приложими например при преподавателска дейност, която може да ориентира избори при представянето на една епоха.

7. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

С това твърдение преминавам и към приносите на представения труд, които спрямо актуалността на разгърнатата тематика, която изложих в началото на рецензията, са важни за днешната българска хуманитаристика. Те могат да бъдат в помощ на всеки един преподавател при представяне както на епохата (исторически аспект), така и на (предимно романови) поетики и да служат при онагледяване с филмов материал чрез прецизните аналитични наблюдения на филмови детайли или скрити взаимовръзки, довели до авторски решения. Перспективата на този труд е в продължаване на разгръщането му в широта към немската, френската и други европейски литератури по темата.

8. Преценка на публикациите по дисертационния труд

Публикациите, които Траяна Латева е приложила са четири – три от тях са части от дисертационния труд и са публикувани в уважавани и следени от колегията издания (всички с анонимно рецензиране). Това е сигурен белег, че те са приети и припознати от редакторите

като научно легитимни, при това нови като съдържание и интересни като метод и анализ. Първата предложена публикация е на английски език - The 1920s in Hristo Karastojanov's Novel "THE SAME NIGHT AWAITS US ALL" – Light and Darkness и оглежда измеренията на темата в пример от българската литература, същевременно е публикувана в списание, реферирано във Web of Science Q 4 – „Български език и литература“. Тя демонстрира възможностите и уменията на докторантката да комуникира свободно научно на английски език в издания с високи научни изисквания. В същото време задава и перспектива за разгръщане на тематичния комплекс чрез произведения в други литературни полета. И четирите публикации потвърждават трайния интерес, упоритата и ползотворна работа на докторантката в годините на нейната докторантура и са положителен атестат за научната ѝ и публикационна дейност.

9. Лично участие на докторанта(ката)

Личното участие на докторанта в разработката на този труд е впечатляващо с оглед на разумните подходи, на трудолюбивата подготовка в предварителния етап на работата, на правилно направените избори, които да подсиgurят разгръщане на убедителна структура в един по принцип трудно обозрим обем от произведения. Нейната коректност при цитирането е видима и в предаването на оригиналните текстове, които тя е превеждала на български. Изводите, до които достига, са плод както на умение за аналитичен прочит на литературни, така и на филмови произведения. Работата с чужди тези е направена съвестно и с лична оценка на приемане или оспорване, което е белег за стабилна лична преценка и сигурност в дейността.

10. Автореферат

Авторефератът е адекватен на съдържанието и на структурата на дисертационния труд. Направен и според изискванията на съответните правилници и отразява основните резултати, постигнати в дисертацията. Той може да ориентира своя читател както в съдържателен аспект, така и в методически. В допълнение определено събужда интерес към конкретните аналитични наблюдения, които естествено не могат да бъдат представени в тяхната пълнота в този жанр.

11. Критични забележки и препоръки

Критичните ми забележки се отнасят до някои грешки в типоскрипта (например на стр. 7 „американската мечта“ е останала „американска мечка“. До една композиционна непоследователност в изложението върху „Великият Гетсби“, където темата за автомобилите бива ненужно прекъсната от тематиката за „флапър момичето“ и после бива продължена (с. 109-114); до честото повторение макар и коректно на думата „портфолио“. С оглед на едно отпечатване на труда като книга те лесно могат да бъдат избегнати, тъй като нямат дълбинен характер, а са по-скоро повърхностни.

12. Лични впечатления

Личните ми впечатления от Траяна Латева са много добри. И като колежка в катедрата и като човек, свързан с дейността на издателство „Летера“, която познавам добре. Тя прецизно изработва задачите, които сама си е поставила или произтичат от конкретната ѝ работа.

13. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Както вече споменах, препоръката ми е свързана с публикуването на труда, за да може да изпълни заложените в него потенциали в образователен и дори във възпитателен план.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд *съдържа научни, научно-приложни и приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката* и отговарят на всички изисквания(та) на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“.

Дисертационният труд показва, че докторанката Траяна Латева **притежава** задълбочени теоретични знания и професионални умения по научна специалност Антична и западно-европейска литература: сравнително литературознание в професионално направление 2.1. Филология, като **демонстрира** качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Поради гореизложеното, убедено давам своята *положителна оценка* за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, пос-

тигнати резултати и приноси, и *предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор“* на Траяна Ангелова Латева в област на висше образование: 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология, докторска програма Антична и западноевропейска литература: сравнително литературознание.

05.09.2025 г.

Рецензент:

(подпис)

Доц. д-р Младен Влашки

(ак. дл., н. ст., име, фамилия)